

מסעי ב

כנגד שנותיו של אהרן מיטן פסוק „הללו אל בקדשו“ — אז דער הילול דארף זיין „בקדשו“ — איז מובן, אז די שייכות פון אהרן צו אמירת הלל איז ניט בלויז אין אז ענין פון מספר (וואס ביידע איז מספרם קכ"ג), וואס איז בלויז אז ענין חיצוני, נאר עס איז פאראן צווישן זיי א שייכות אין תוכן: אמירת הלל דארף זיין פארבונדן מיט „קדשו“, וועלכער איז ענינו של אהרן; ואדרבה — דאס איז די סיבה אויף דעם וואס זיי גלייכן זיך אויס אין זייער חשבון.

דארף מען פארשטיין: וואס איז די שייכות פון ענית הללו (בהלל) מיט אהרן?

ב. אט-דער ענין (אז די קכ"ג פעמים הללו זיינען כנגד שנותיו של אהרן) ווערט געבראכט אין ספר הרמב"ם, אין די הלכות פון אמירת הלל (וואס ער האט אריינגעשטעלט אין הלכות חנוכה¹⁰), בשעת ער רעדט וועגן דעם מנהג פון אמירת ההלל „בימי חכמים הראשונים“, וזה לשונו:

אחר שמברך הגדול שמקרא את ההלל מתחיל ואומר הללו וכל העם עונים הללו וחוזר ואומר הללו עבדי ה' וכל העם עונים הללו וחוזר ואומר הללו את שם ה' וכל העם עונים הללו וחוזר ואומר יהי שם ה' מבורך מעתה ועד עולם וכל העם עונים הללו, וכן על כל

א. בשייכות מיט דער צאל פון שנות חיי אהרן הכהן וואס ווערט דערציילט אין א פסוק בפרשתנו¹ — „ואהרן בן שלש ועשרים ומאת שנה במותו כהר ההר“ — שטייט אין ירושלמי: מאה ועשרים ושלש פעמים שישראל עונים הללו (ביי אמירת הלל) כנגד שנותיו של אהרן.

וואס איז דער קשר פון עניית „הללו“ מיט „שנותיו של אהרן“? איז דער ירושלמי מבאר: „הללו הללו אל בקדשו, לאהרן קדושו, לאהרן קדוש ה'“. ד.ה. אז דער הילול פון דעם אוי-בערשטן איז פארבונדן מיט אהרן קדוש ה', ווי עס שטייט „הללו אל בקדשו“.

פון דעם גופא וואס דער ירושלמי פארבינדט אמירת קכ"ג פעמים הללו

(1) לג, ט. וראה לקו"ש (ח"ח ע' 198). חייח ע' 411, דייל רמז בדבר מה שדוקא כאן נכתב זמן מותו — ר"ח מנ"א (וכן מנין שנות חייו) — ולא לעיל בפי' חוקת (כ, כג ואילך) בעיקר מקום סיפור מותו ובפרטיות — שהוא משום שהפרשה נקראת תמיד ברי"ח מנ"א או בסמיכות אליו.

(2) שבת פט"ז ה"א. ועד"ז במס' סופרים פט"ז ה"ב. ומדרש תהלים (ומדרש תהלים באכער) מזמור כב, ד. ילקוט שם. ילקוט המכירי שם. בעל העיטור הלכות ערבה (הלל) — רמב"ם הל' חנוכה פ"ג ה"ב (כדלקמן בפנים).

(3) ראה קרבן העדה ושירי קרבן לירושלמי שם. כסא רחמים השלם (להחיד"א) למס' סופרים שם. (4) ובמדרש תהלים באכער שם: יראי ה' הללוהו (תהלים כב, כד) וכתוב יראו את ה' קדושו (שם לד, י) ואהרן נקרא קדוש שנאמר לאהרן קדוש ה'.

ובמדרש תהלים שלפנינו (ועד"ז בילקוט ובילקוט המכירי. וכן הובא בבעל העיטור שם): יראו את ה' קדושו כו' (ולא הובא בתחלה הפסוק יראי ה' הללוהו). ולכאורה לפי זה אינו מובן ההמשך. וצ"ע.

(5) תהלים קנ, א.

(6) שם סו, טז.

(7) ראה שער היחודה ספ"ז (פד, ב).

(8) וראה כסא רחמים שם — ביאור בזה ע"פ קבלה.

(9) וראה לקמן בפנים סעיף ז — טעם הדבר ע"ד הרמז.

(10) פ"ג ה"ב.

עניית הללוי: אז די אלע כ"ג פעמים וואס מען דארף עונה זיין הללוי שטעלן צוזאמען איין ענין (כדוגמת שנותיו פון איין און דעמזעלען מענטשן)¹⁵, ובמילא, אז מען פארפעלט עניית הללוי איין מאל, פעלט אין דער "שלימות" פון דעם ענין — עס מוז זיין דער פולער מספר פון כ"ג עניות, וואס שטעלן צוזאמען א תוכן מיוחד (כנגד שנותיו של אהרן).

וואס איז די הסברה פון דעם, אז די כ"ג פעמים עניית הללוי זיינען אלע צוזאמען איין ענין?

אויך: וויבאלד אז דער סימן איז "שנותיו של אהרן", איז דערפון מובן, אז דאס איז פארכונדן מיט ענינו של אהרן.¹⁶ וואס איז די שייכות?

ג. וועט מען דאס פארשטיין בהקדם שיטת הרמב"ם בסדר אמירת הלל — וואס ער שרייבט¹⁷ (בנוגע דעם מנהג האמור וואס איז געווען "בימי חכמים הראשונים"): זה הוא המנהג הראשון ובו ראוי ללך.

איז לכאורה ניט מובן: ס'איז מבואר אין מפרשי הש"ס¹⁸, אז דער טעם פון

דבר, עד שנמצאו עונין בכל ההלל הללוי מאה ושלש ועשרים פעמים, סימן להם שנותיו של אהרן.

דארף מען פארשטיין: ס'איז ידוע אז דער ספר יד החזקה להרמב"ם איז א ספר פון "הלכות הלכות"¹⁹, ד.ה. ער ברענגט בספרו בלויז עניני הלכה (און ניט עניני דרוש אדער סיפור דברים), ובלשון העיב"ץ²⁰: ודברים שאין יוצא מהן דין מהדינים ולא מוסר והנהגה וידיעה הצריכה אין מדרכו ז"ל להטפל בהם בחיבור זה — איז לשם מה ברענגט ער אט-דעם סימן?

בפשטות איז דער טעם פון א סימן אויף צו העלפן געדענקען. ובנדו"ד — געדענקען דעם מספר עניית ההלל (ו"ל שזוהו ווען ס'איז ניט קיין מספר רגיל)²¹. אבער ס'איז שווער צו זאגן אז בלויז דערפאר ברענגט עס דער רמב"ם, ווייל ס'איז ניט דרכו של הרמב"ם בספרו יד החזקה צו געבן סימנים אויף געדענקען די מספרים וועלכע ער בריינגט²².

איז דערפאר מסתבר צו זאגן, אז דער סימן איז אויך א הלכה.

יש לומר די נקודת הביאור בזה:

מיטן ברענגען דעם סימן איז דער רמב"ם אויסן צו אנדייטען דעם גדר פון

(11) לשון הרמב"ם בהקדמתו ל"ד.

(12) בחידושים וביאורים לרמב"ם הל' ביהיב רפ"ד.

(13) וע"ד שהביא בסוף הקדמתו הנ"ל סימן לרמ"ח מ"ע ושס"ה מלית (אבל ההקדמה אינה הלכות הלכות" — ואדרבא). וכן בהל' סנה' ספיט (סימן למספר הלקיין).

(14) להעיר מיד מלאכי (כללי הרמב"ם אות לד) שנקט הרמב"ם בכ"מ מנינא, שהוא סימן לזכירה (וראה אגרת תהימ להרמב"ם (ע' עד — בהוצאת קאפח); וסכמנום במספר . . מפני שחששתי שמא ישמט אחד מן המעתיקים מן המספר ויאמר האומר לא הזכירה).

(15) דמה שפירש מספרם (כ"ג) מפני שצ"י אפשר לברר באיזה מקומות צריכים לענות, מכיון שלא פירט הרמב"ם מי הן "כל דברי"; ועי' ה"סימן אחד מדגיש שהם ענין אחד.

(16) דעפ"ז יומתק שהוא סימן ע"פ תורת אמת. וכמו בהל' סנה' שם שהרמב"ם מבאר את הסימן — "לקו זרים". וגם בהקדמה שם — ראה רמב"ם ספר המדע (ירושלים, תשכ"ד) בשינויי נוסחאות, שיש גירסה שהביא ראיות מפסוקים על הקשר בין הסימן לנסמן.

וזה שבנדו"ד לא הביא הרמב"ם שום פסוק וכו' (דלא כבירושלמי דלעיל), י"ל שהשייכות לענינו של אהרן פשוטה כל כך, שלא הוצרך הרמב"ם להוסיף ביאור.

(17) ביאור ע"פ קבלה — ראה לקוטי לוי יצחק לזהר (ויחי) ע' רה ואלך. וראה חת"ם לסוכה לח, ב.

(18) הל' חנוכה שם סוף הי"ד.

(19) לסוכה לח, סע"א ואילך.

אנדערע פרקים פלעגט מען ענטפערן דעם ווארט וועלכער איז ראש אותו (הפרק):

(ב) עס איז פאראן א מספר מסוים פון די עניות הללוי' (סימן להם שנותיו של אהרן), ד.ה. מ'מוז האבן אלע קב"ג פעמים.

ד. דער ביאור אין דעם:

בנוגע דעם סדר פון עונה זיין בשעת א גדול איז מקריא את ההלל, פרעגט דער מאירי²³: צוליב וואס דארף מען האבן די ענית פון הללוי' — מען קען דאך יוצא זיין (הלל) דורך הערן פון שליח צבור (דשומע כעונה?)²⁴ און ער ענטפערט, אז הלל „כעין תפלה הוא“, און ביי תפלה איז א כלל²⁵ אז „אין אדם מוציא יד חבירו בה“. נאר וויבאלד אז „אינה תפלה גמורה“ האט מען מקיל געווען, אז מ'דארף נישט זאגן גאנץ הלל (ווי ביי תפלה), נאר ס'איז גענוג דאס ענטפערן הללוי' או כיו"ב.

פון דעם אבער וואס דער רמב"ם זאגט וועגן דעם מנהג „ובו ראוי לילך“, איז משמע, אז דאס איז נישט א קולא (ווארום דעמולט איז מובן, אז עס איז מער ראוי נישט צו נוצן א קולא (און זאגן גאנץ הלל)).

ולכן י"ל, אז לדעת הרמב"ם טוען אויף די עניות הללוי' אז עס זאל פאר-רעכנט ווערן פונקט ווי מ'וואלט אליין געזאגט (גאנץ) הלל. ווע"ד ווי מ'געפינט ביי עניית אמן אויף א ברכה, אז „העונה אמן אחר המברך הרי זה כמברך“²⁶: בשעת מ'הערט און מ'האט כוונה צו

דעם מנהג הנ"ל „בימי חכמים הראשו-נים“ איז געווען מצד מיעוט הידיעה בזמן ההוא, עס זיינען געווען א סך „אינם בקיאים“ וועלכע האבן געמוזט יוצא זיין אמירת הלל דורך דעם שליח צבור.

היינט ווי זאגט דער רמב"ם אז ס'איז „ראוי לילך“ אין דעם מנהג, און נישט אז „ראוי“ אז יעדערער זאל אליין זאגן הלל²⁷?

איז דערפון גופא געדרונגען אז לדעת הרמב"ם, איז אע"פ וואס די סיבת התקנה (אין סדר אמירת הלל) איז גע-ווען צוליב די „אינם בקיאים“ — האט מען אבער איינגעשטעלט דעם סדר האמירה אין אזא אופן, אז ס'זאל דורכ-דעם גארנישט פעלן בהאמירה (אויך פון די בקיאים): ס'איז ווי מ'וואלט אליין געזאגט גאנץ הלל.

ויש לומר, אז דער טעם דערויף איז מובן מדברי הרמב"ם אין זיין פסק הלכה אין סדר אמירת הלל, וואו ער זאגט אז:

(א) די עניית העם איז — הללוי' ²¹ (נישט ווי די ידיעה פון אנדערע ראשו-נים)²², אז עניית הללוי' איז געווען נאר ביים ערשטן פרק פון הלל, אבער ביי די

20) ואינו דומה לחזרת הש"ץ שכל אופן צריכים לקיים תקנת חכמים, אף אם כולם בקיאים (ש"ע אדה"ז אורח סקכ"ד ס"ד. ושי"ג) — כי התם הבקיאים צריכים להתפלל, משא"כ כאן שלא כתב הרמב"ם שהבקיאים יאמרו הלל (גם) לעצמם.

לכאורה אפ"ל שמצד „ברב עם הדרת מלך“ טוב יותר לצאת ע"י הש"ץ (ע"י ש"ע אדה"ז אורח סרי"ג ס"ו. שם סניט ס"ד. אנציקלופדי תלמודית ערך „ברב עם הדרת מלך“) — אבל צ"ע אם אפשר לומר כן בנוגע להלל שהוא כמו חפלה (ראה ש"ע אדה"ז סניט שם), כמי ש במאירי שהוא לקמן סעיף ד.

21) וכדעת רש"י סוכה שם. מאירי שם. וראה אנציקלופדי תלמודית כרך ט ערך הלל (ע' תי ואילך).

22) תוס' ר"ן וריטב"א וכו' — ראה אנציקלופדי שם.

23) סוכה שם.

24) ראה סוכה שם, ב.

25) ראה ירושלמי ברכות פ"ג ה"ג.

26) רמב"ם הל' ברכות פ"א ה"א. וראה כס"מ

שם. ש"ע אדה"ז אורח סוף סימן רא.

געווען א נוסח (— אויסגעקליבן א וואָרט) וואָס האָט אַ שייכות צו (גאַנץ און גאַנצקייט פון) הלל — ע"ד ווי עניית „אמן“ (מלשון אמת³⁰), וואָס טוט אויף מ'זאל זיין „כמברך“.

און דעריבער האָלט דער רמב"ם אז מען האָט עונה געווען „הללו“ על כל דבר“ (און ניט — ראשי הפרקים) — וואָרום דאָס דריקט אויס דעם תוכן כללי ועיקרי פון הלל.

און היות אז דער מכוון פון דעם סדר איז, כדי עס זאל זיין ווי מ'זאגט אליין גאַנץ הלל — איז מובן, אז דערצו פאָדערן זיך אַלע קכ"ג פעמים עניית הללו, וואָס דערפאַר ברענגט דער רמב"ם דעם סימן (כנ"ל ס"ב).

ו. לויט דעם וועט מען אויך פאַרשטיין די שייכות פון עניית הללו של העם צו אהרן, און אויך — צו „שנותיו של אהרן“:

ענינו של אהרן איז — „אוהב שלום ורודף שלום אוהב את הבריות ומקרבן לתורה“³¹ — די אחדות פון אַלע איין.

און דער ענין של אהרן ווערט אויסגעדריקט אין תורה בקשר עם מנין שנות חייו: בשעת מותו, ווען ער איז געווען בן קכ"ג שנה, שטייט אין פסוק³², „ויבכו גו' כל בית ישראל“, און חז"ל³³ זיינען מבאר, אז אין דעם איז אהרן געווען אפילו מער ווי משה, וואָרום ענינו איז געווען „רודף שלום כו“.

יוצא זיין אָבער מען ענטפערט ניט קיין אמן, איז מען אויך יוצא י"ח, אָבער מ'איז ניט „כמברך“. אָבער ווען מ'איז עונה אמן, איז „הרי זה כמברך“.

דאָס הייסט: לויטן מאירי, זיינען די עניות הללו וראשי פרקים (ניט אַן אויפטו אין עצם חיוב פון אמירת הלל, נאָר זיי זיינען) אַ תקנה נוספת, ובלשוננו²⁷: „כדי להפליג בהערת השמחה“; דאָס הייסט, דעם חיוב פון אמירת הלל קען מען יוצא זיין בשמיעה מדין שומע כעונה²⁸, נאָר כדי עס זאל זיין שמחה, מוז זיין אַ השתתפות באמירה בפועל, און דאָס איז דורך עניות-הללו כו'.

דער רמב"ם לערנט אָבער, אז עניית הללו כו' איז (ניט אַ זייטקער ענין בחיוב אמירת הלל, נאָר) אַ טייל פון חיוב אמירת הלל: דער ענין השמחה שבהחיוב דהלל מאַכט אַ חיוב אַז מ'מוז זאָגן (גאַנץ) הלל, און דערפאַר האָט מען מתקן געווען די עניות כו' כדי יע-דערער זאל ווערן „כאומר הלל“, ומהאי טעמא איז עס אַ מנהג וואָס „בו ראוי לילך“²⁹.

ה. וויבאַלד אַז די עניות דאַרפן אויפטאָן אַז מ'זאל זיין „כאומר הלל“, איז פאַרשטאַנדיק, אַז מ'האָט מתקן

(27) סוכה שם — בטעם שבתפלה מוציא את שאינו בקי כשישנו שם מתחלה ועד סוף, ובהלל הצריכו לענות הללו כו'.

(28) ראה גם ערוך לנר סוכה שם ד"ה הוא אומר הושיעה נא (בדעת כמה ראשונים): דמה שאמרו הללו לא חשיב כעונה ולא יצאו רק מטעם שמיעה.

(29) והוא שבזמן השיס כבר הי' המנהג שהבקיאים אמרו הלל עם השיץ (ראה סוכה שם. רשי' ותוס' שם) — אולי יל שהוא ע"ד ברכות ק"ש שחששו שמא יפנה לבבו לדברים אחרים (שרע אדה"י אריח סניט שם. וש"נ. אנציקלופדי' תלמודית ערך ברכות ק"ש בסופו).

(30) ראה שבועות לו, א וברשי' שם. שרע אדה"י אריח סקכ"ד ס"ט. אנציקלופדי' תלמודית כרך ב ערך אמן.

(31) אבות פ"א מ"ב.

(32) חוקת כ, כט.

(33) אבות דר"ג פ"ב, ד. ובכ"מ. הובא ברשי' עה"ת שם.

ז. על פי כל הנ"ל יש לומר, אז דאס איז אויך דער ביאור — בדרך סימן ורמז — אין א שאלה כללית אין רמב"ם דא: פארוואס האט דער רמב"ם אריינגעשטעלט די הלכות פון הלל אין הלכות חנוכה?³⁷ לכאורה איז מקומן אין הלכות תפלה?³⁸

ועל פי הנ"ל יובן: לויטן ביאור האמור קומט אויס, אז איינער פון די עיקר-דיקע ענינים אין אמירת הלל (לויטן מנהג הראשון אבער וואס „בו ראוי לילך“) איז די אחדות פון אידן — דאס וואס אלע אידן צוזאמען שטייען אין א מצב פון שלום בתכלית, ביז צו אן אחדות שלימה.

און דאס איז דער סיום וחותם (וואס „הכל הולך אחר החיתום“³⁹) פון הלכות חנוכה, אז „כל“⁴⁰ התורה ניתנה לעשות שלום בעולם“⁴¹.

ח. די גמרא⁴² זאגט „ביקש הקב"ה לעשות חזקי משיח“, נאך ווייל „עשית לו כל הנסים הללו ולא אמר שירה לפניך“, דעריבער איז ער ניט געווען דער וואס האט גואל געווען די אידן.

(37) ואולי יש לומר טעם הדבר (ע"ד הפשט), משום שחייב הלל בחנוכה הוא חלק מעצם המצוה והתקנה דחנוכה (כלשון הרמב"ם (פ"ג ה"ג). וראה שבת כא, ב: התקינו חכמים שבאותו הדור שיהיו שמונת הימים האלו... ימי שמחה והלל), משא"כ בשאר הימים הוא חייב נוסף על עצם ענין וקדושת היום וכיו"ב.

(38) ויתר על כן: בהלכות תפלה (פ"ט ה"ב. פ"ב ה"ב), בביאור סדר התפלה בימים שיש בהם תפלת מוסף, לא הזכיר חייב אמירת הלל ביו"ט.

(39) ברכות יב, א.

(40) ועפ"י כל התורה נעשית באחדות — ומטרה

אחת „לעשות שלום בעולם“.

(41) וראה לקו"ש חט"ז ע' 372 ואילך — ביאור הקשר ד.כל התורה ו„שלום“ לחנוכה.

(42) סנהדרין צד, א.

און דאס איז די שייכות פון די עניות הללו' צו „שנותיו של אהרן“, ווייל

[נוסף לזה וואס די סיבה פון דער תקנה איז געווען צוליב די „אינס בקיאים“ — בדוגמת אהרן וואס איז געווען „אוהב את הבריות (הרחוקים מתורת ה' ועבודתו“³⁴) ומקרבן לתורה“ — איז אויך]

דער אויפטו פון דער תקנה איז, אז אנשטאט יעדער איד זאל זאגן הלל פאר זיך, ווערן אלע אידן נתאחד אין איין אמירת הלל.

און נאך מער: וויבאלד אז די עניות טוען אויף עס זאל זיין כאילו יעדערער זאגט גאנץ הלל, קומט אויס אז דאס איז אן אחדות אמיתית³⁵:

ווען מ'איז יוצא בלויז אין אן אופן פון „שומע כעונה“ — איז דאס נאך ניט קיין שלימות האחדות. ווייל אע"פ אז אלע זיינען יוצא מיט דער זעלבער אמירת הלל, איז דאס אבער אין אן אופן וואס דער קיום מצות הלל איז ניט גלייך ביי אלעמען: איינער (דער ש"ץ) איז איר מקיים דורך אמירה, און אלע אנדערע זיינען בלויז שומע („מקבל“) פון דעם ש"ץ און יוצא ידי חובתם דורך זיין אמירה³⁶.

אבער דורך די עניות פון הללו' ווערט אויפגעטאן אז אלע האבן דעם ענין ההלל אויף דעם זעלבן אופן — אמירת הלל; און דאס גופא איז אין אן אופן של אחדות: די איין אמירה של הש"ץ איז די אמירה פון „כל העם“ וואס זיינען „עונין“.

(34) תניא פ"ב.

(35) ראה תניא שם: אב אחד לכולנה כו' דק שהגופים מחולקים כו' ואחזה אמיתית.

(36) ראה שו"ע אדה"ז סו"ס רא וסרי"ג שם.

זאל מען זוכה זיין בקרוב ממש צו
דער אמירת שירה העשירית⁴⁶ דלעת"ל
און נאכמער — באופן פון שיר חדש⁴⁷,
בגאולה האמיתית והשלימה ע"י משיח
צדקנו.

(משיחות ש"פ מטו"מ תשל"ז,
ש"פ מסעי תשמ"א)

וויבאלד אז מרובה מדה טובה כו'⁴⁸,
איז מובן, אז דער ענין פון אמירת הלל
ושירה אויף ניסים איז מקרב און מביא
די גאולה.

ויהי רצון, אז דורך דעם בירור הלכה
אין הלכות הלל,

און אויך דורך דעם (מעשה הוא
העיקר —) משבח ומהלל זיין דעם אוי-
בערשטן אויף אלע נסים וואס ער טוט
מיט אידן, וואס מ'זעט בגלוי אז „יד ה'
עשתה זאת"⁴⁹, „כי ה' אלקיך הוא הנותן
לך כח לעשות חיל"⁵⁰,

(46) בסוג אחד עם הט' שקדמו. ויש בה עילוי
נוסף: שיר (ל' זכר — ענין) חדש — כבמכילתא
עה"פ אז ישיר הובאה בתוס' שבהערה הבאה.
(47) ראה תודיה ה"ג, פסחים קטז, ב.

(43) סוטה יא, א. ויש"נ.

(44) ישעי' מא, כ.

(45) עקב ה, יח.

הוספות

•

- (א) שיחות ה'תשל"ט – ה'תשמ"ג
- (ב) שיחות ומכתבים
- (ג) מכתבים – חיזוק והפצת היהדות

הוספות

שיחות ה'תשל"ט – ה'תשמ"ג